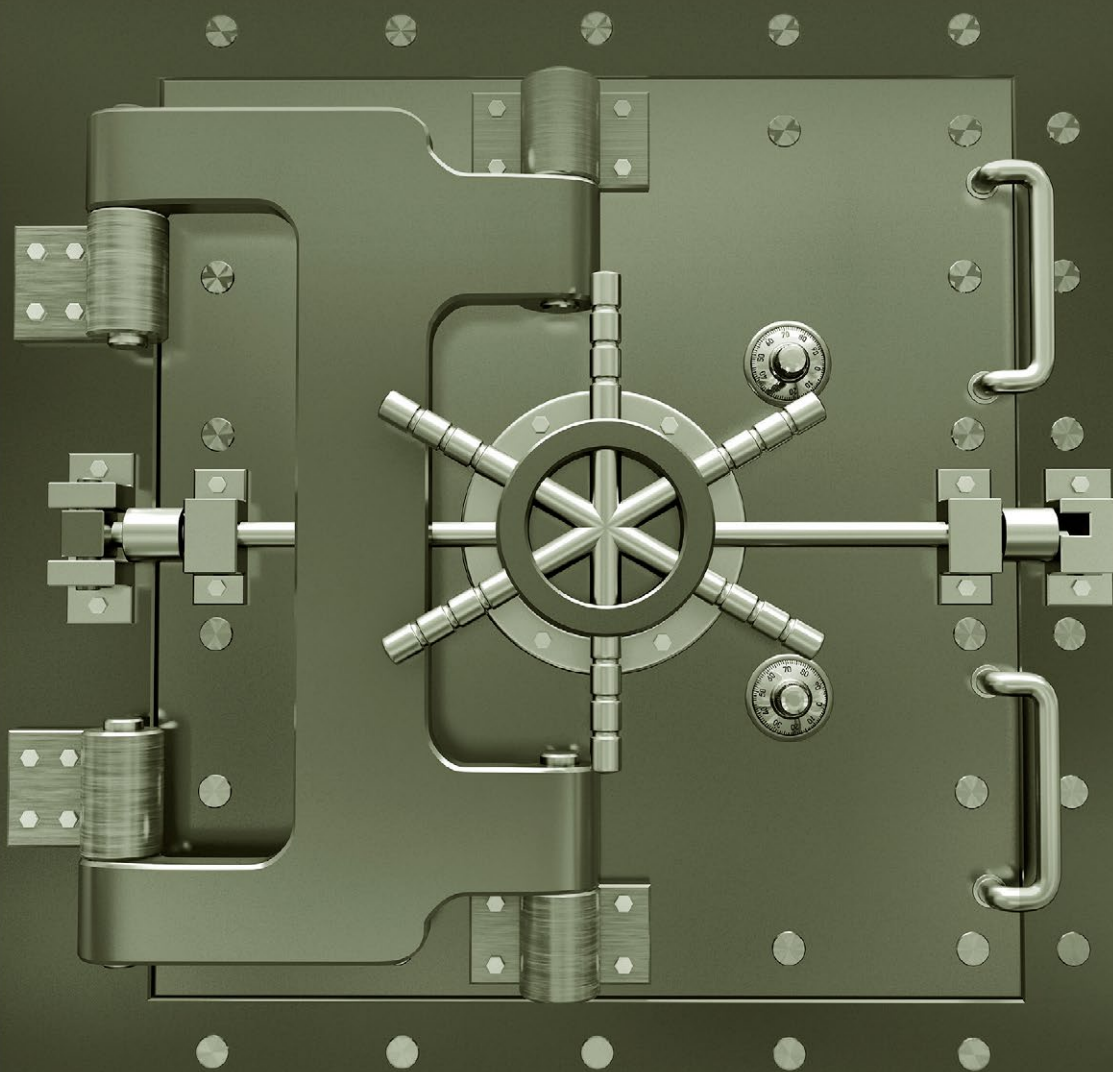

NAVIGÁTOR BEZPEČNÉHO ÚVĚRU

PETR TEPLÝ A KOL.

KAROLINUM

Navigátor bezpečného úvěru

Petr Teplý a kol.

Recenzovali:

doc. Ing. Petr Dvořák, Ph.D.

doc. Ing. Daniel Stavárek, Ph.D.

Redakce Jan Havlíček

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, 2013

© Petr Teplý a kol., 2013

Monografie vychází s podporou společnosti EEIP, a. s.

Tato monografie vznikla v rámci systému podpory fakultních monografií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a byla podpořena také projektem Grantové agentury České republiky č. GAČR 403/10/1235 – Institucionální reakce na selhání finančních trhů. Speciální poděkování náleží též výzkumnému týmu společnosti EEIP, a. s., pod vedením prof. Ing. Michala Mejstříka, CSc.

ISBN 978-80-246-2287-3

ISBN 978-80-246-2319-1 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2013

<http://www.cupress.cuni.cz>

OBSAH

SEZNAM OBRÁZKŮ	9
SEZNAM TABULEK	12
SEZNAM BOXŮ	14
PŘEDMLUVA	15
TEORETICKÁ ČÁST	17
1. TEORETICKÉ I PRAKTICKÉ ASPEKTY TRHU SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚŘŮ V ČR (Petr Teplý)	19
1.1 ZADLUŽOVÁNÍ DOMÁCNOSTÍ V ČR A EVROPSKÉ UNII	19
1.2 ANALÝZA TRHU SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚŘŮ V ČR	30
1.3 FINANČNÍ GRAMOTNOST	41
2. REGULACE A DOZOR NAD SPOTŘEBITELSKÝM TRHEM V ČR (Petr Teplý)	45
2.1 OBECNÝ RÁMEC	45
2.2 NEREGULOVANÁ ČÁST SPOTŘEBITELSKÉHO TRHU V ČR	47
2.3 NEREGULOVANÁ ČÁST SPOTŘEBITELSKÉHO TRHU V ČR A PŘÍKLADY NEKALÝCH PRAKTIK	54

3.	DEFINICE ZODPOVĚDNÉHO ÚVĚROVÁNÍ (Petr Teplý) -----	61
3.1	DEFINICE ZODPOVĚDNÉHO ZAPŮJČOVÁNÍ (RESPONSIBLE LENDING) -----	62
3.2	DEFINICE ZODPOVĚDNÉHO VYPŮJČOVÁNÍ (RESPONSIBLE BORROWING) -----	64
3.3	DEFINICE BEZPEČNOSTI -----	66
4.	METODOLOGIE KONSTRUKCE NAVIGÁTORU BEZPEČNÉHO ÚVĚRU (Petr Teplý) -----	69
4.1	KONSTRUKCE NAVIGÁTORU -----	69
4.2	POTENCIÁLNÍ VĚŘITEL (NABÍDKOVÁ STRANA) -----	70
4.3	EX-ANTE PARAMETRY ÚVĚRU (PRODUKTOVÝ DESIGN) -----	73
4.4	EX-POST PARAMETRY ÚVĚRU -----	78
4.5	ŽADATELÉ O ÚVĚR (POPTÁVKOVÁ STRANA) -----	80
4.6	NÁSTIN VÝPOČTU HODNOTY NAVIGÁTORU -----	80
5.	VÝSLEDKY PROJEKTU NAVIGÁTORU BEZPEČNÉHO ÚVĚRU ZA ROK 2012 (Petr Teplý) -----	87
5.1	VÝSLEDKY NAVIGÁTORU BEZPEČNÉHO ÚVĚRU PRO ÚVĚR NA 30 TIS. KČ -----	87
5.2	VÝSLEDKY NAVIGÁTORU PRO ÚVĚR NA 100 TIS. KČ -----	91
5.3	CELKOVÉ VÝSLEDKY NAVIGÁTORU 2012 -----	92
5.4	SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ NAVIGÁTORU 2011 A 2012 -----	96
6.	SHRNUTÍ PROJEKTU NAVIGÁTOR BEZPEČNÉHO ÚVĚRU (Petr Teplý) -----	99
	LITERATURA -----	102
	APENDIX -----	104
	EMPIRICKÁ ČÁST -----	115
7.	POHLED ČNB NA REGULACI A DOZOR SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚRŮ V ČR (Helena Kolmanová) -----	117
7.1	ÚVOD -----	117
7.2	REGULATORNÍ RÁMEC -----	117
7.3	VYBRANÉ PROBLÉMY -----	121
7.4	SHRNUTÍ KAPITOLY -----	130
7.5	LITERATURA -----	130

8.	TRH SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚŘŮ Z POHLEDU NEZISKOVÉ ORGANIZACE (David Šmejkal) -----	131
8.1	ÚVODNÍ ÚVAHA O TRHU A SPOTŘEBITELI -----	131
8.2	ÚVAHY O ÚVĚRU -----	133
8.3	DŮVODY PŘEDLUŽENOSTI -----	139
8.4	PREVENCE -----	142
8.5	OSOBNÍ BANKROT – ODDLUŽENÍ PODLE INSOLVENČNÍHO ZÁKONA -----	143
8.6	SOCIÁLNÍ ÚVĚR -----	144
8.7	SHRNUTÍ KAPITOLY -----	144
8.8	LITERATURA -----	145
9.	FINANČNÍ GRAMOTNOST V KONTEXTU ROSTOUCÍHO ZADLUŽENÍ ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ (Dušan Hradil) -----	147
9.1	ÚVOD -----	147
9.2	VÝVOJ ZADLUŽENOSTI DOMÁCNOSTÍ V ČESKÉ REPUBLICE -----	148
9.3	ZADLUŽENOST DOMÁCNOSTÍ A FINANČNÍ GRAMOTNOST -----	150
9.4	MOŽNÉ ŘEŠENÍ – POMOC GRAMOTNĚJŠÍ ČÁSTI POPULACE -----	156
9.5	SHRNUTÍ KAPITOLY -----	158
9.6	LITERATURA -----	158
10.	VLIV EKONOMICKÉ KRIZE LET 2008–2013 NA TRH SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚŘŮ (Michal Kozub) -----	159
10.1	ÚVOD -----	159
10.2	EKONOMICKÝ VÝVOJ ČR V LETECH 2008–2013 -----	160
10.3	VÝVOJ SPOTŘEBITELSKÝCH STATISTIK V LETECH 2008–2013 -----	163
10.4	DŮVĚRA V EKONOMIKU -----	166
10.5	ZADLUŽENOST ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ -----	167
10.6	BUDOUCÍ VÝVOJ -----	169
10.7	SHRNUTÍ KAPITOLY -----	170
10.8	LITERATURA -----	171
11.	DESET LET SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚŘŮ Z POHLEDU ZLATÉ KORUNY (Pavel Doležal, Michal Kebort) -----	173
11.1	ÚVOD -----	173
11.2	POČÁTKY KATEGORIE SPOTŘEBITELSKÉHO ÚVĚROVÁNÍ -----	174
11.3	SPOTŘEBITELSKÉ ÚVĚRY ANO, NIKOLIV VŠAK NA SPOTŘEBU -----	175
11.4	RADŠI SPLÁCET, NEŽ SI PŮJČOVAT -----	176
11.5	HLAS LAICKÉ VEŘEJNOSTI -----	176
11.6	NEBANKOVNÍ SEKTOR -----	177
11.7	SHRNUTÍ KAPITOLY A VÝHLED NA DALŠÍCH DESET LET SPOTŘEBITELSKÉHO ÚVĚROVÁNÍ -----	178
11.8	LITERATURA -----	178

12. TRH SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚRŮ V ČR Z POHLEDU BANKÉŘE (Jaroslav Ondrušek) -----	179
12.1 ÚVOD -----	179
12.2 HLAVNÍ AKTÉŘI BANKOVNÍHO TRHU SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚRŮ -----	179
12.3 SLOŽITÁ CESTA K FINÁLNÍ NABÍDCE -----	181
12.4 VYSOKÉ ÚROKOVÉ SAZBY JAKO PREVENCE PROTI SELHÁVAJÍCÍM KLIENTŮM -----	183
12.5 POPLATKY -----	184
12.6 FLEXIBILITA PŮJČEK -----	186
12.7 KONSOLIDACE PŮJČEK -----	187
12.8 PROPAGACE PŮJČEK -----	189
12.9 SHRNUTÍM KAPITOLY ANEB SMĚŘUJE VÝVOJ NA TRHU K LEVNĚJŠÍM A SPRÁVEDLIVĚJŠÍM SPOTŘEBITELSKÝM ÚVĚRŮM? -----	190
12.10 LITERATURA -----	191
ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ ANEB DESATERO POUČENÍ -----	193
VĚCNÝ REJSTŘÍK -----	195
O AUTORECH -----	197

SEZNAM OBRÁZKŮ

KAPITOLY 1–6

Obrázek 1: Makroekonomické a mikroekonomické důsledky krize

Obrázek 2: Změna stavu spotřebitelských úvěrů v ČR v období 2007–2012

Obrázek 3: Dynamika vývoje HDP v ČR a dalších zemích v období 2007–2013

Obrázek 4: Vývoj spotřeby domácností a míry nezaměstnanosti v ČR 2009–2013

Obrázek 5: Vývoj zadluženosti českých domácností v období 1993–2012

Obrázek 6: Srovnání penetrace bankovních produktů v ČR a Eurozóně

Obrázek 7: Srovnání zadlužení a bohatství v ČR a vybraných zemí Eurozóny

Obrázek 8: Bankovní spotřební úvěry obyvatelstvu se selháním v období 2006–2012 (stavy ke konci období)

Obrázek 9: Vývoj insolvenčních návrhů na fyzické osoby v období 2008–2012

Obrázek 10: Oddlužení a osobní bankroty v ČR v období 2008–2012

Obrázek 11: Nařízené exekuce v ČR v období 2001–2012

Obrázek 12: Objem spotřebitelských úvěrů v ČR v období 2008–2012 (stavy ke konci jednotlivých let)

Obrázek 13: Objem spotřebitelských úvěrů v ČR v období 2004–2012 (objem nových obchodů v daném roce)

Obrázek 14: Meziroční vývoj spotřebitelských úvěrů bank a nebankovních finančních institucí v období 31. 12. 2007 – 31. 12. 2012

Obrázek 15: Objem spotřebitelských úvěrů v ČR poskytnutých bankami podle doby splatnosti v období 2002–2012 (stavy ke konci daného období)

Obrázek 16: Úroková sazba na bankovní spotřebitelské úvěry se splatností 1 roku v ČR, Německo, Řecku a na Slovensku v období 2008–2012 (v % na nové obchody ke konci daného roku)

Obrázek 17: Objem spotřebitelských úvěrů v ČR poskytnutých členy ČLFA v období 2004–2012 (objem nových obchodů v daném roce)

Obrázek 18: Struktura krátkodobých úvěrů k 30. 6. 2012 podle věkových skupin

Obrázek 19: Makroekonomický dopad nízké úrovně finanční gramotnosti

Obrázek 20: Poměr respondentů s vysokým skóre v oblastech finanční gramotnosti OECD

Obrázek 21: Statistika podání v oblasti ochrany spotřebitele ze strany ČNB v roce 2011

Obrázek 22: Zahájená řízení a pokuty uložené ze strany ČNB v roce 2011

Obrázek 23: Výsledky kontroly zprostředkovatelů půjček v letech 2010, 2011 a 2012

Obrázek 24: Výsledky Navigátoru pro modelový úvěr na 30 tis. Kč se splatností 1 rok

Obrázek 25: RPSN u vybraných poskytovatelů pro úvěr na 30 tis. Kč se splatností 1 rok

Obrázek 26: Výsledky Navigátoru pro modelový úvěr na 100 tis. Kč se splatností 5 let

Obrázek 27: RPSN u vybraných subjektů pro úvěr na 100 tis. Kč se splatností 5 let

Obrázek 28: Výsledky Navigátoru 2012 pro zkoumané subjekty (bezpeční věřitelé)

Obrázek 29: Výsledky Navigátoru 2012 pro zkoumané subjekty (úvěroví predátoři)

Obrázek 30: Výsledky Navigátoru 2011 a 2012 pro zkoumané subjekty

KAPITOLA 7

Obrázek 1: Spotřebitelské půjčky: banky versus nebankovní zprostředkovatelé finančních aktiv v období 2009–2012

Obrázek 2: Struktura bankovních úvěrů obyvatelstvu v období 2004–2013

Obrázek 3: Nové korunové spotřebitelské úvěry v období 2009–2013 (bez kontokorentních úvěrů, v %)

Obrázek 4: Vývoj podílu úvěrů v selhání na celkových úvěrech obyvatelstvu v období 2009–2013

KAPITOLA 8

Obrázek 1: Věková struktura klientů

Obrázek 2: Důvody předluženosti

Obrázek 3: Jak dlouho klient pociťuje předlužení

Obrázek 4: Klienti dle vzdělání

KAPITOLA 9

Obrázek 1: Podíl úvěrů v selhání na celkových úvěrech domácnostem celkem

Obrázek 2: Vytváří si vaše domácnost rozpočet?

Obrázek 3: Vytváří si vaše domácnost rezervy pro případ ztráty příjmu?

Obrázek 4: Jak se chováte při hospodaření s peněží?

Obrázek 5: Zvažoval(a) jste více nabídek, když jste si vybíral(a) úvěrový produkt?

Obrázek 6: Investujete částku 3000 Kč. Dal(a) byste za stejné období přednost výnosu 300 Kč nebo výnosu 15 %?

Obrázek 7: Byl byste schopen poradit v souvislosti s osobními financemi?

Sebehodnotící otázka a odpovídající úroveň změřené finanční gramotnosti jako % správných odpovědí na celý dotazník u dané skupiny respondentů

Obrázek 8: Srovnání finanční gramotnosti dospělé populace 18+ (dle výzkumu z roku 2010) a studentů či absolventů vysokých škol (dle výzkumu z roku 2012)

Obrázek 9: Součástí nabídek úvěrů na nákup zboží bývá uvedení sazby RPSN. Co se z informace, že RPSN u úvěru na 24 měsíců je například 15 %, žadatel o úvěr dozví?

KAPITOLA 10

Obrázek 1: Indikátor důvěry spotřebitelů v ekonomiku v období 2006–2013

Obrázek 2: Zadluženost českých domácností v období 2008–2013

KAPITOLA 12

Obrázek 1: Bankovní spotřebitelské půjčky v období 2002–2012

Obrázek 2: Úrokové sazby bankovních spotřebitelských úvěrů vs. úvěry v selhání
v období 2004–2/2013

Obrázek 3: Schéma konsolidace půjček

SEZNAM TABULEK

KAPITOLY 1–6

Tabulka 1: Největší poskytovatelé nebankovních spotřebitelských úvěrů v roce 2012

Tabulka 2: Klíčové faktory finanční gramotnosti

Tabulka 3: Subjekty působící v oblasti regulace a dozoru spotřebitelského trhu v ČR

Tabulka 4: Rozdělení řešených sporů (vedených řízení) finančního arbitra podle oblastí v roce 2011

Tabulka 5: Šest faktorů předluženosti

Tabulka 6: Rozdělení věřitelů podle NBÚ

Tabulka 7: Poskytovatelé úvěru – subjekty pod dohledem a mimo dohled ČNB

Tabulka 8: Základní parametry modelového úvěru na 30 tis. Kč a 100 tis. Kč

Tabulka 9: Příklad výpočtu NBÚ pro bezúčelový úvěr na 30 tis. Kč se splatností 1 rok

Tabulka 10: Příklad výpočtu NBÚ pro bezúčelový úvěr na 100 tis. Kč se splatností 5 let

Tabulka 11: Seznam společností pro modelový úvěr na 30 tis. Kč se splatností 1 rok

Tabulka 12: Seznam společností pro modelový úvěr na 100 tis. Kč se splatností 5 let

Tabulka 13: Seznam bank a platebních institucí spadající pod regulaci a dohled ČNB k 31. 10. 2012

Tabulka 14: Seznam subjektů v ČLFA poskytujících spotřebitelské úvěry k 31. 10. 2012

Tabulka 15: Informace o parametrech modelového úvěru na 30 tis. Kč

Tabulka 16: Informace o parametrech modelového úvěru na 100 tis. Kč

Tabulka 17: Příklad dotazníku pro banky k úvěru na 30 tis. Kč

Tabulka 18: Příklad dotazníku pro banky k úvěru na 100 tis. Kč

Tabulka 19: Detailní výsledky Navigátoru pro úvěr na 30 tis. Kč

Tabulka 20: Detailní výsledky Navigátoru pro úvěr na 100 tis. Kč

Tabulka 21: Detailní výsledky Navigátoru pro 43 zkoumaných subjektů

KAPITOLA 10

Tabulka 1: Růst reálného HDP v EU27 a vybraných zemích v období 2005–2012

Tabulka 2: Počty prvních registrací aut na Slovensku v období 2008–2012

Tabulka 3: Změny nastavení úrokových sazeb ČNB v období 2008–2012

Tabulka 4: Růst a pokles reálné mzdy v ČR v období 2009–2012

Tabulka 5: Maloobchodní tržby ve stálých cenách v období 2008–2012 (odvětví NACE 47)

Tabulka 6: Dluhy a vklady českých domácností v období 2008–2012

KAPITOLA 11

Tabulka 1: Výsledky soutěže Zlatá koruna v období 2003–2012

KAPITOLA 12

Tabulka 1: Rozdíly v úrokových sazbách bank dle úrokového lístku, webové kalkulačky a finální nabídky banky

Tabulka 2: Rozdíly mezi úrokovou sazbou, RPSN a celkovou zaplacenou částkou zákazníkem

Tabulka 3: Poplatek za mimořádnou splátku u vybraných českých bank (před 1. 1. 2011)

Tabulka 4: Poplatek za poskytnutí konsolidace úvěru v celkové hodnotě 200 000 Kč u vybraných českých bank

Tabulka 5: Možnost mimořádných splátek zdarma u vybraných českých bank

Tabulka 6: Benefity použité v TV kampaních v období březen 2011 – březen 2013

SEZNAM BOXŮ

Box 1: Úprava spotřebitelského úvěru v právu ČR

Box 2: Tisková zpráva NBÚ – Novelizace zákona o spotřebitelském úvěru není samospasitelná, varuje Navigátor (27. 8. 2012)

Box 3: Tisková zpráva NBÚ – Lichvářům naletí často i mladí (2. 10. 2012)

Box 4: Tisková zpráva NBÚ – Spotřebitelé nevědí, na koho se obrátit v případě problémů s lichvou (6. 8. 2012)

Box 5: Tisková zpráva NBÚ – Češi riskují a nevybírají si, od koho si vezmou úvěr (4. 4. 2012)

Box 6: Tisková zpráva Poradny při finanční tísni (8. 6. 2010)

Box 7: Tisková zpráva NBÚ – Každý pátý Čech přiznává, že není schopen rozlišit lichváře od bezpečného poskytovatele úvěru (13. 6. 2012)

PŘEDMLUVA

V současné době se Evropská unie nachází v ekonomických problémech, což negativně dopadá i na českou ekonomiku. Roste zadlužování domácností u nás i v zahraničí a čím dál více obyvatelstva není schopno splácet své dluhy. Obecně lze konstatovat, že zadlužování domácností není sice a priori nic škodlivého, nicméně je důležité, aby se jednalo o zodpovědné zadlužování resp. zodpovědné úvěrování. Cílem této monografie je podat čtenáři komplexní pohled na problematiku zadlužování a trh spotřebitelských úvěrů v České republice včetně relevantní právní úpravy, regulace a dozoru nad tímto sektorem.

Předkládané dílo se skládá z 12 kapitol a obsahuje tři hlavní části: teoretickou část, empirickou část a závěrečné shrnutí. Teoretická část v 6 kapitolách představuje výsledky výzkumného projektu Navigátor bezpečného úvěru (dále též „NBÚ“ či „Navigátor“), který započal v roce 2011 a který se zabývá problematikou zadlužování v širším kontextu s primárním důrazem na trh spotřebitelských úvěrů u nás. V první kapitole je analyzován trh spotřebitelských úvěrů v ČR v kontextu probíhající krize a taktéž v souvislosti s relevantními trendy v Evropské unii. Druhá kapitola obsahuje rešerši definice pojmu zodpovědné úvěrování, přičemž je kladen důraz na odlišování dvou pojmů: zodpovědné úvěrování ze strany věřitele (zodpovědné zapůjčování) a zodpovědné úvěrování ze strany dlužníka (zodpovědné vypůjčování). Dále jsou diskutovány různé definice bezpečného úvěru, včetně návrhu na definice bezpečného úvěru pro účely tohoto projektu. Ve třetí kapitole se zabýváme metodologií konstrukce Navigátoru, který je tvořen třemi hlavními kritérii: rating potenciálního věřitele, ex-ante parametry úvěry a ex-post parametry úvěru. Čtvrtá kapitola obsahuje výsledky projektu Navigátor pro 64 spotřebitelských úvěrů nabízených v ČR v roce 2012. Pátá kapitola prezentuje hlavní závěry projektu, zatímco šestá kapitola obsahuje shrnutí celé teoretické části, jejímž autorem je Petr Teplý z Univerzity Karlovy v Praze.

Empirická část je tvořena rovněž 6 kapitolami a obsahuje pohledy na český trh spotřebitelských úvěrů od zástupců akademické, neziskové, veřejné i privátní sféry. V sedmé kapitole se Helena Kolmanová z České národní banky zamýšlí nad regulací a dozorem spotřebitelských úvěrů v České republice. Osmá kapitola, jejímž autorem je David Šmejkal z Poradny při finanční tísni, analyzuje trh spotřebitelských úvěrů z pohledu neziskové organizace. V deváté kapitole Dušan Hradil z Vysoké školy ekonomické usazuje finanční gramotnost do kontextu rostoucího zadlužení českých domácností. Vliv ekonomické krize let 2008–2013 na trh spotřebitelských úvěrů diskutuje Michal Kozub ze společnosti Home Credit v desáté kapitole. Jedenáctá kapitola zpracovaná Pavlem Doležalem a Michalem Kebortem obsahuje analýzu deseti let spotřebitelských úvěrů z pohledu Zlaté koruny, renomované soutěže finančních produktů u nás. V závěrečné dvanácté kapitole se Jaroslav Ondrušek ze spo-

lečnosti Air Bank zamýšlí nad českým trhem spotřebitelský úvěrů z pohledu bankéře.

Silný autorský tým zaručuje zasvěcený a komplexní pohled na problematiku spotřebitelských úvěrů, čímž se odlišuje předkládané dílo od ostatních publikací. Primárním záměrem autorů je vysvětlit podstatu, smysl a význam problematiky spotřebitelských úvěrů, její specifika a propojenost s ostatními partiiemi financí a práva, a porozumět všeobecně používaným pojmům v této oblasti. Kniha by tak měla sloužit všem zájemcům o nové znalosti v teoretické i praktické rovině v oblasti zadlužování, spotřebitelských úvěrů a finanční gramotnosti. Zároveň monografie může přispět k rozvoji vědomostí a chápání souvislostí v dané problematice pro pracovníky finančních institucí, veřejných institucí, studentů a pedagogů škol všech stupňů, neziskových a dalších organizací.

Snahou autorů bylo problematiku spotřebitelských úvěrů v širším kontextu zpracovat v rozumný, přehledný a čtivý text, který se pohybuje na pomezí ekonomie a práva. Doufáme, že kniha poslouží k rozšíření čtenářových vědomostí a zájmu o tuto problematiku.

V Praze 22. května 2013
Petr Teplý a kol.

TEORETICKÁ ČÁST

1.

TEORETICKÉ I PRAKTICKÉ ASPEKTY TRHU SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚRŮ V ČR

Petr Teplý

Tato kapitola obsahuje analýzu spotřebitelského úvěrování v širším kontextu. V první podkapitole se zaměřujeme na vývoj tohoto segmentu ve světle globální krize a taktéž očekávané trendy v kontextu vývoje v Evropské unii. Druhá podkapitola se zabývá analýzou spotřebitelských úvěrů v ČR jak z právního, tak i ze statistického pohledu. Následně analyzujeme regulaci této části českého finančního trhu. V závěrečné podkapitole analyzuje úroveň finanční gramotnosti v ČR i ve světě.

1.1 ZADLUŽOVÁNÍ DOMÁCNOSTÍ V ČR A EVROPSKÉ UNII

1.1.1 DOPAD KRIZE NA ČESKOU EKONOMIKU A ZADLUŽOVÁNÍ ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ

Krize a makroekonomické cykly jsou nedílnou součástí vývoje každé ekonomiky, ač politici často svým voličům slibují věčný růst a nárůst blahobytu. Typickým příkladem je současná krize Eurozóny, která názorně ukazuje selhání evropského sociálního modelu, který není možno aplikovat na všechny státy. Zcela odlišné severní křídlo (Německo, Holandsko, Rakousko či skandinávské země) a jižní křídlo (někdy označované jako země PIIGS – Portugalsko, Itálie, Irsko, Řecko a Španělsko) vykazují tak odlišné ekonomické a sociální podmín-

ky, že Eurozóna dlouhodobě nemůže přežít v současné podobě,¹ což bude mít pochopitelně dopad na zadlužení domácností.

Obecně lze konstatovat, že ačkoliv se forma krize může měnit, její příčiny bývají podobné (přehřátí ekonomiky, ke kterému dochází prostřednictvím cenových bublin na různých trzích, podpořené přebytkem likvidity a vysokým růstem úvěrů a podceněním rizik). Dopady krize lze měřit různými makroekonomickými indikátory, například poklesem růstu HDP, zvýšenou nezaměstnaností či poklesem zahraničního obchodu (Teplý, 2010). Navzdory tomu, že se větší problémy začaly v USA objevovat až počátkem roku 2008, již kolem roku 2002 se USA ocitly v makroekonomické nerovnováze, a krize tedy de facto začala v tomto období (vnější nerovnováhou, v níž se projevovaly vzrůstající deficity zahraničního obchodu, i vnitřní nerovnováhou, jejímž následkem byl abnormální růst spotřeby, rostoucí zadlužení domácností i veřejného sektoru).

Během roku 2007 začalo masivní nesplácení podřadných (subprime) hypoték v USA, což později vedlo k nestabilitě amerického finančního sektoru, jehož problémy se posléze rozšířily po celém světě (Teplý et al., 2012). Tato celosvětová nákaza vedla k převzetí bank státem, bankrotům bank, konci éry investičního bankovníctví, zvýšení pojištění depozit a ke všeobecnému zvýšení morálního hazardu (Černohorský a Teplý, 2011). Expanzivní chování mnoha vlád, centrálních, investičních a komerčních bank v předchozích letech („levné peníze bez zohlednění budoucích rizik nafukují poptávku“) je nyní zásadně korigováno „kreativní destrukcí“ systému (Schumpeter, 1942), při níž v rychlém sledu praskají další a další bubliny tržních nerovnováh plynoucích z nadměrných převisů poptávky.² Jak ukazuje Obrázek 1, dopady globální krize lze rozdělit do dvou hlavních oblastí, které se vzájemně ovlivňují: makroekonomické dopady (zejména dopady krize na HDP, inflaci, nezaměstnanost a splácení úvěrů) a mikroekonomické dopady (tj. dopady na jednotlivé rizikové skupiny a oblasti ekonomiky).

Globální krize se promítla pochopitelně i do zadlužování českých domácností. V roce 2009 se stavy úvěrů domácnostem v roce 2009 zvýšily o 53,9 mld. Kč, zatímco v roce 2008 dosáhl meziroční růst 143,9 mld. Kč (Dubská, 2010). Tento pokles dynamiky byl způsoben zejména dvěma faktory: nižší schopností čes-

1 Například Michl (2012) předpovídá konec Evropské unie v roce 2017, zatímco Teplý (2012a) konec Eurozóny ve formátu EMU-17 či výrazné porušení pravidel Eurozóny předpovídá do konce roku 2013.

2 Teplý (2012a) tuto situaci označuje jako „perverzní globální kasino“, tj. situaci, kdy všichni vyhrávají, ale sem tam někdo prohraje (například investiční banka Lehman Brothers, německé Landesbanky, španělské banky cajas či země typu Řecka, Kypru a Islandu). Teplý (2012b) též zavádí pojmy zombie banka (tj. banka, která má zápornou ekonomickou hodnotu, ale která přežívá díky státní pomoci – viz zmíněné Landesbanky a cajas) a systém globálního letadla nazývaný jako Planeta Ponzi (tj. hromadné tisknutí peněz, nerealistické ekonomické předpovědi a související neudržitelnost zadlužení domácností, ekonomik i států).